

EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

“Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına
Sürelî Yayınlar ve Edebiyat” Özel Sayısı

Aralık 2021

Atf/Citation: Ertuş, Ayşe (2021). “Beyânü'l Hak Gazetesindeki Trablusgarp İşgalini Konu Edinen Manzumelere Bir Bakış”, *Edebî Eleştiri Dergisi*, Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına Sürelî Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 82-99.

Ayşe ERTUŞ*

Beyânü'l Hak Gazetesindeki Trablusgarp İşgalini Konu Edinen Manzumelere Bir Bakış**

A Look At The Poems About The Tripoli Occupation In Beyânü'l Hak
Newspaper

ÖZ

Beyânü'l Hak, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yayın hayatına başlayan bir gazetedir. İslamî çizgisiyle dikkatleri üzerine çeken gazete, Balkan Savaşlarının başlamasıyla yayın hayatına son vermiştir. 7 cilt ve 182 sayıdan oluşan *Beyânü'l Hak*, dinî, siyasi, sosyal, ekonomik, felsefi, edebî vs. birçok konuya değinmiştir. Döneminin güncel olaylarına da tepkisiz kalamayan gazete, 29 Eylül 1911'de başlayan Trablusgarp Savaşı'na da önemli ölçüde yer vermiştir. Çalışmamızda *Beyânü'l Hak* gazetesinde Trablusgarp ile ilgili manzumeler ele alınacaktır. Bu manzumelerde, İtalya'nın Trablusgarp işgalinin İslam'a bir saldırı olarak değerlendirildiği okunmaktadır. İtalya'nın Müslüman halka yönelik işkencelerine de değinilen manzumelerde Müslüman halkın bu işgalden kurtulacağına olan inanç da işlenmiştir. İnançın, “alçak ve vahşi” olarak nitelendirilen İtalya ile baş etmekte yeterli olduğu fikri gazetede öne çıkmaktadır. Manzumelerde İtalya'nın, Trablusgarp'ta yaptığı kıymlar eleştirilerek medeniliği de sorgulanmıştır. Asıl medeniyetin İslam'da olduğuna vurgu yapan manzumelerde İslam'a yapılan saldırı için cihat çağrısı da görülmektedir. Trablusgarp işgalinde Arapların İtalyanlara karşı verdiği mücadeledeki kahramanlıkları da manzumelerde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trablusgarp, Beyânü'l Hak, gazete, manzume, İslâm.

ABSTRACT

Beyânü'l Hak, is a newspaper that started its publication life after the declaration of the II. Constitutional Monarchy. This newspaper, which attracted attention with its Islamic style, ended its publication life with the initiation of Balkan Wars. Consisting of 7 volumes and 182 issues, *Beyânü'l Hak* touched upon many subjects such as religious, political, social, economic, philosophical, literary, and etc. The newspaper, which could not stay unresponsive to the current events of its period, also gave a significant place to the Tripoli War that started on September 29, 1911. In our study, poems about Tripoli invasion in the newspaper *Beyânü'l Hak* will be discussed. In these poems, Italy's occupation of Tripoli is evaluated as an attack on Islam. In the poems mentioning the torture of the Muslim people in Italy, the belief that Muslim people will be saved from this occupation is also mentioned. The idea that religious belief and faith are sufficient to cope with Italy, which is described as "low and brutal", comes to the fore in the newspaper. In the poems, Italy's civilization was also questioned by criticizing the massacres committed in Tripoli. In the poems emphasizing that the real civilization is in Islam, it is also seen that the call for jihad was made for the attack on Islam. The heroism of the Arabs in the struggle against the Italians during the Tripoli invasion is also discussed in the poems.

Keywords: Trablusgarp, Beyânü'l Hak, newspaper, poem, Islam.

* Dr. Öğretim Üyesi, Hakkari Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, ayseertus@hotmail.com

 ORCID: 0000-0002-5748-5964

**Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 26.04.2021 Kabul Tarihi: 06.09.2021 Yayın Tarihi: 30.12.2021

DOI: 10.31465/eeder.928380

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen “ETİK KURUL ONAYI” gerektirmemektedir.)

GİRİŞ

Beyânü'l Hak, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 5 Ekim 1908 tarihinde ilk sayısı ile yayın hayatına başlayan bir gazetedir. Haftalık olarak çıkan gazete, 7 cilt ve 182 sayıdan oluşmaktadır. I. Balkan Harbiyle beraber (22 Ekim 1912) yayın hayatına son vermiştir. *Beyânü'l Hak*'ın haftalık olarak yayımlanması, onun dergi olduğu fikrini akıllara getirirse de muharrirlerinin yayın için “*Beyânü'l Hak* gazetesi” ifadesini kullanmaları ve yayının logosunda “dinî, siyasi, edebî, fennî (meselelerde) pazartesi günleri neşr olunur haftalık gazetedir” ibaresi *Beyânü'l Hak*'ın gazete olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında gazetenin kurulmasına ilişkin Şehri Hacı Ahmet ve Mehmet Fatim'in Dahiliye Nezaretine yaptıkları başvuru belgesinde “gazete” ifadesinin kullanılmış olması yayının bir “gazete” olduğunu doğrulamaktadır.¹

Ulemadan önemli isimlerin yazılarının yer aldığı *Beyânü'l Hak*'ın başyazarlığını Fâtih Dersiamlarından Mustafa Sabri Efendi üstlenmiş; imtiyazını yine Fâtih Dersiamlarından Şehri Ahmet Râmiz Efendi elinde bulundurmıştır. 44. sayıdan sonra gazetenin imtiyazını Fâtih Dersiamlarından Mustafa Asım Efendi üstlenir. *Beyânü'l Hak*'ın sorumlu müdürü olarak 26. sayıya kadar Mehmet Fâtin Efendi; 44. sayıya kadar Mimârzade Mehmet Ali; ondan sonra da Mekteb-i Kudat Muallimlerinden Kilisli Münir Efendi görev alır.

Yazar kadrosunu müderris, medrese talebesi, din adamı ve muallimlerin oluşturduğu *Beyânü'l Hak*, dinî, ilmî, edebî, siyasi ve fennî konuları ele alan makale ve manzumelerden oluşmaktadır.²

Gazetede başyazar olarak Mustafa Sabri'nin yanı sıra, Mehmet Fâtin, Elmalılı Hamdi Yazır, Şehri Ahmet Efendi, Hüseyin Hazım, Mahmud Kemal İnal, Mehmed Esad, Mehmed Arif, Bursalı Mehmed Tahir, Konyalı Mehmed Vehbi ve Ömer Nasuhi Bilmen gibi dönemin önemli isimleri de gazete yazarları olarak öne çıkmaktadır. Bunların yanında gazetede Fatma Mergube, Fatma Nezihe, Şerife Naim, M.Nevvar gibi kadın yazarların isimleri de dikkat çekmektedir.

Beyânü'l Hak'ın, 5 Ekim 1908 tarihli ilk sayısında Mustafa Sabri imzasıyla “*Beyânü'l Hak*'ın Mesleği” başlığı altında gazetenin yayın çizgisi açıklanmaktadır. Bu yazıda gazetenin istibdata olan karşıtlığının ve İttihat ve Terakki taraftarlığının altını çizen Mustafa Sabri, neşriyatta İslamî çizgiyi asla bırakmayacaklarına işaret ederek şunları söyler:

Risalemizin mesleği ve maksad-ı te'sisi, müslim ve gayr-i müslim bi'l cümle efrâd-ı Osmaniyye arasındaki hüsn-i âmizîşin takrir ve idâmesine çalışmak ve her ferd için, hazîz-i mezellet ve meskenette oturup kalmayarak dünyevî ve uhrevî vesâ'il-i terakkiyâtımızı ihzâra bezl-i maktûr eylemek; ve aramızda dâima hak ve ma'delet ve şefkat ve müsâvâtı gözetmek din âlemimizin mukteziyâtından olduğunu tefehhüm etmektir.

Risalemiz, en başta (muhâfetullah) olmak üzere iffet ve istikâmet, hamiyyet, hemcinsine muâvenet, sûret-i meşrûada hürriyet, ciddiyât ile ülfet, zulüm ve istibdâda nefret, ulûm u fûnûna muhabbet gibi hissiyât-ı fâzılâyı ta'mime medâr olacak neşriyâtıyla millet-i necibe-i Osmaniyyenin seviye-i

¹ “...Tedkik-i müellefât reisi Şehri Hacı Ahmed Efendi Hazretleri Darü'l-Fünûn riyâziye şubesi me'zûnlarından Mehmet Fatim Efendi tarafından müştereken takdim edilip idare-i aciziyye havale buyrulan azr – hâlde dini ve ilmi ve siyasi ve edebi mübahatı havi olmak ve haftada bir defa çıkarılmak üzere “*Beyânü'l-Hak*” namıyla Türkçe bir gazete ihdâs ve neşrine ruhsat itası istid'â' kılınmış...”, BOA. DH. MKT.1300/74-1-1

² Alandağlı 2020, s.111.

fikriyelerini yükseltmeğe çalışacak ve bilhassa din-i İslâmın mâni-i terakki olması gibi zunûn u takvîlâtın butlânını buhûle teâlî-i isbât edecektir.³

Gazetenin yine birinci sayısında Mehmet Fatin, “Cemiyetimiz” başlığı ile *Beyânü'l Hak*'ın izlediği yolu açıklar. Mehmet Fatin, Mustafa Sabri'nin yazısında altını çizdiği gibi istibdat karşıtlığı ve İttihat ve Terakki taraftarlığıyla tüm imparatorluğun saadetinin temini için bir yol izleyeceklerini vurgular.⁴ *Beyânü'l Hak*'ın inanç merkezli bir politika izlediğinin altını çizen Mehmet Fatin ve Mustafa Sabri'nin yazılarında dikkat çekici yan, din ve inanç odaklı bir politikada “müslim ve gayr-ı müslim” tebaanın saadetlerinin temininin aynı çatı altında sağlanacağına düşünülmesidir. Bu noktada gazetede Osmanlıcılık fikrinin İslamcılık fikrinden daha öncelikli bir yerde konumlandığı düşünülse de *Beyânü'l Hak*'ın, İslâmi söylemlerinin ön planda olduğu görülmektedir.

İslâmî bakış açısıyla öne çıkan gazetede dönemin siyasi ve sosyal olayları da yerini almıştır. 1911'de İtalya'nın Trablusgarp işgali ve Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki son toprağı olan Trablusgarp'ın kaybı gazetede büyük yer bulmuştur. Gazetede 126. sayıdan 175. sayıya kadar hemen her nüshasında Trablusgarp'a dair yazılara yer verilmiştir. Gazetede Trablusgarp ile ilgili manzumelerin yanında, Trablusgarp'ın işgalinden önce İtalyanların bölgedeki faaliyetleri, *Tanîn* gazetesinden alıntılanan İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne verdiği nota yazıları ve Trablusgarp'ın İtalyanlarca işgali ile ilgili yazılar bulunmaktadır. Trablusgarp ile ilgili *Tanîn*, *İcmâlî Havadis*, *Ahval-i Hazıra*, *Haftalık Hadîsat* gibi gazete ve dergilerde geçen haberlere de gazetede rastlanılmaktadır. Bunların yanında, bölge insanı için toplanan ianelerin listeleri de görülmektedir.

Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan *Beyânü'l Hâk* gazetesinde yer verilen Trablusgarp ile ilgili manzumelere geçmeden önce gazetede Trablusgarp yazılarına değinmek bu işgalin gazete cephesinde yarattığı etkinin ortaya konulması açısından yerinde olacaktır.

1. *Beyânü'l Hâk*'ta Trablusgarp İle İlgili Kaleme Alınan Yazılar

İtalya'nın 28 Eylül 1911'de⁵ Osmanlı Devleti'ne verdiği notanın ertesi günü başlayan Trablusgarp işgali 18 Ekim 1912'ye kadar devam etmiştir. Bu tarihte İtalya'yla imzalanan Quchy (Uşi) Anlaşması ile Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki son toprağı Trablusgarp, İtalya'ya bırakılmıştır.

Emperyalist bir yol izleyerek koloni arayışına giren İtalya, 1900 yılında Fransa ile gizli bir anlaşma imzalamıştır. Fransa'nın Fas, İtalya'nın da Trablusgarp üzerinde hak sahibi olmasına dair yapılan bu anlaşma ile Trablusgarp İtalya'ya vaat edilmiş oluyordu.⁶

İtalya'nın Fransa ile yapmış olduğu bu anlaşma, İtalya'nın bu dönemde Trablusgarp'taki faaliyetlerini açıklar niteliktedir.

³ *Beyânü'l-Hak* 1/1, s.3.

⁴ Bkz. Mehmet Fatin, “Cemiyetimiz” *Beyânü'l-Hak*, 1/1, s.2

⁵ İtalya, Osmanlı Devleti'ne 23 Eylül 1911'de nota vermiş; Osmanlı Devleti bu notaya yine nota ile cevap vermiştir. Bundan sonra Alman Büyükelçiliğinin gazetesi olan *Osmanische Lloyd*'da yer alan bir yazıda, İtalya'nın gerekirse Trablusgarp'ta askeri tedbirlere başvurabileceği ifade edilmiş ve bu yazı *Tanin* gazetesi için tercüme edilmiştir. *Tanin*'de 27 Eylül'de yer alan yazıya istinaden Hale Şıvgın, İtalya'nın 28 Eylül'de Bab-ı Ali'ye verdiği 24 saatlik notanın Almanya tarafından önceden bilindiğini; ancak Bab-ı Ali'ye 28 Eylül 1911'de tebliğ edildiğini aktarır. (bkz. Şıvgın, 1989: 34).

⁶ Şıvgın 1989, s.5.

Beyânü'l Hak gazetesinin 126. sayısından itibaren İtalya'nın Trablusgarp Savaşı'na dair yazılarına rastlandığını ifade etmiştik. Gazetenin Trablusgarp ile ilgili ilk yazısında Trablusgarp'ta İtalya'nın işgal öncesi faaliyetlerine uzunca yer verilmiştir. M.A. imzalı ve "Trablusgarp" başlıklı yazıda Trablusgarp işgalinden duyulan büyük öfke okunmaktadır. Yazıda şöyle denilmektedir:

Habeş hezimetini İtalyanları daha ziyade basirete sevk etmiş olmalıdır ki Trablusgarp hakkında ale'l-fevr silah kullanılmadan vaz geçerek manevi istilalara müsaraat ettiler. İtalyanlar orada birçok mektepler birçok ticarethaneler açtılar. Lisanları ile, paraları ile kulûbu teshîre başladılar. Bundan sonra emlak ve arazi üzerine ikraz muamelesi yapan bankalar açtılar. Zaten ecnebilerin bizim memleketimizde en çok tatbik ettikleri ve en ziyade muvaffakiyet elde ettikleri vasıta bu arazi emlak üzerine ikraz muamelesidir.⁷

Trablusgarp işgalinin kronolojik bir sıralamayla yer verildiği *Beyânül Hak*'ın 129. sayısında Trablusgarp yazılarının geniş yer tuttuğu görülmektedir. Burada "Beyanname" başlığıyla Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye imzalı yazıdan sonra "Trablusgarp İlan-ı Harb ve Kabinenin Sükûtu", yazısı ile *Tanin* gazetesinden alınarak yer verilen "İtalya Sefaretinden 23 Eylül Sene 911 Tarihiyle Varid Olan Takririn Tercümesi", "İtalya Sefaretinin 23 Eylül Sene 911 Tarihli Takririne Cevaben Gönderilen Takririn Tercümesi", "İtalya Sefaretinin 28 Eylül 911 Tarihli Notası Tercümesi", "Bab-ı Ali'nin 29 Eylül Sene 911 Tarihli Cevabî Notası", "İlan-ı Harb Notasının Tercümesi" yazıları görülür.

Tanin gazetesinden aynen alınarak okuyucuya sunulan nota yazılarında İtalya'nın Trablusgarp işgali için bahaneler bulma çabası okunmaktadır. Bundan sonra 175. sayıya kadar gazetenin hemen her nüshasında Trablusgarp'a dair yazıların, haberlerin, iane listelerinin devam ettiği görülmektedir.

Bu yazılarda çoğunlukla İtalyanların Trablusgarp işgalinde, Müslüman halka yaptıkları zulümler aktarılmıştır. İtalya'nın Trablusgarp'ta kadın ve çocuklara türlü eziyetler ettikleri, erkekleri ise kurşuna dizdiklerinin ifade edildiği yazılarda İtalya'nın "medeniyet maskesi takan bir vahşi" olduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Birçok yazıda vurgulanan bu durum Ahmet Şirani tarafından kaleme alınan "Avrupa Medeniyeti Yüzünden Maskeyi Kaldırdı" başlıklı yazıda şöyle ifade edilmektedir: "Yendiklerinin mallarını gasb ve garat etmekle kanlarını içmekle lezzet bulan milel ve akvam insan değil hısm-ı insaniyet, medeni değil adü medeniyetler."⁸

Beyânü'l Hak'ta, İtalya'nın Trablusgarp işgali İslam'a yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilmiştir. İşgalin hemen başında Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye⁹ imzalı "Beyanname" başlıklı yazıda İtalya'nın hukuku ve insanlığı ayaklar altına alan teşebbüsüne karşılık Müslümanların canlarını vermekten asla çekinmeyeceklerinin altı çizilerek kendini "medeni" olarak atfeden İtalyanlara karşılık medeniyetin İslamiyet'te olduğu söylenmektedir.¹⁰

Bunun yanında "bütün Müslümanların kalplerini lerzan ve gözlerini gıryan" (*Beyânü'l-Hak* 5/133, s.2401) eden bu işgal gazete tarafından bir arazi kavgası değil "haçın hilali bitirme

⁷ *Beyânü'l-Hak* 5/126, s.279.

⁸ *Beyânü'l-Hak* 5/130, s.2355.

⁹ Burada *Beyânü'l Hak*'ın Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye'nin yayın organı olduğunun hatırlatılması gerekmektedir. Bu konuda bkz. Halis Ayhan, "Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye", *DİA*. C. VII, İstanbul, 1992, s. 332, ve Mehmet Fatih, "Cemiyetimiz" *Beyânü'l Hak*, 1/1 s.2.

¹⁰ *Beyânü'l-Hak* 5/129, s.2326.

teşebbüsü” olarak yorumlanmıştır. “hak kuvvetlinindir” düsturuyla hareket eden İtalya’nın bu teşebbüsü gazetede büyük öfke ve nefretle kınanırken; öteki taraftan Hükûmet kabinesi de eleştirilerden nasibini almıştır. Gazete, Hakkı Paşa kabinesini Trablusgarp işgaline karşı kayıtsız kalmakla suçlayarak istibdat ile Meşrutiyet arasında hiçbir fark olmadığına işaret etmiştir. Gazetenin bu tavrı birlikte yürümek istediği İttihat ve Terakki ile *Beyânü’l Hak*’ın arasının açıldığının da somut göstergelerinden biri olarak düşünülebilir.

Beyânü’l Hak’taki ilk yazılarda Trablusgarp’ta İtalya’ya karşı muzaffer olunacağı umudu okunur. Sonraki yazılarda ise bu umudun giderek söndüğü ve Trablusgarp’ın yalnız bırakıldığına işaret edilerek bu işgalden ders çıkarılması gerektiğine vurgu yapılır. Her fırsatta maneviyatın öneminin altını çizen *Beyânü’l Hak*, maneviyatın maddiyattan daha üstün olduğunu Trablusgarp örneğiyle de açıklar. Gazete, İtalya’nın silah gücüne karşı Trablusgarp’ın maneviyatıyla İtalya’ya altı aydır direndiğini söyler.¹¹

Trablusgarp’ta Müslüman gençlerin İtalya’ya karşı verdikleri mücadele de gazetede yazılarda takdir edilmiştir. Mısır’da yayınlanan *El-Muakattam Gazetesi*’nin 29 Eylül tarihli nüshasında; “Eğer İstanbul hükûmeti Trablusgarp’ı satacak olursa biz onu kanımızla alırız”¹² denilmiştir. *Beyânü’l Hak*, “Mısırlıların Ulvi Bir Sözü” başlığı altında gazete olarak *El-Muakattam* gazetesindeki bu ifadelerden çok etkilendiklerini ve Mısır gazetesinin bu görüşüne katıldıklarını açıklayarak tüm Müslümanların Trablusgarp müdafaasına iştirak etmesi gerektiğinin altını çizer.

Gazetede yazılarda Trablusgarp meselesi, dolaylı olarak da yer almıştır. Trablusgarp’ı dolaylı olarak ele alan yazılarda, yazıda ele alınan mesele Trablusgarp örneği ile desteklenmiştir.

Bu yazılarda; Trablusgarp’taki Müslüman gençlerin İtalya’ya karşı verdikleri çetin mücadeleye karşı İstanbul’daki gençlerin yozlaşmaya yüz tutmuş hayatlarının eleştirisi¹³, Avrupa’nın “medeniyet” olarak adlandırılmasındaki yanılmanın Trablusgarp örneğinde ortaya çıktığı ve asıl medeniyetin İslam Medeniyeti olduğu¹⁴, II. Meşrutiyet’in *Beyânü’l Hak*’ta yarattığı hayal kırıklığı sonucu gazetenin Hükûmet eleştirisine Hükûmetin, Trablusgarp’a karşı kayıtsızlığının¹⁵ eklentisi şeklinde ortaya konulmuştur.

Trablusgarp’taki savaşa dair *Tanin*, *Ahval-i Hazıra*, *Hadisat ve Havadis* gibi gazete ve dergilerde yer alan haberlere de yer verilen *Beyânü’l Hak*’ta, Trablusgarp’a dair haberleri ulaştırmak amacıyla gazeteye gönderilen birçok mektup ve telgraf da görülmektedir.

Beyânü’l Hak’ta Balkan Savaşlarının başlamasından hemen öncesine kadar Trablusgarp meselesinin, gazetenin en önemli gündemini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

2. Beyânü’l Hak’ta Yer Alan Trablusgarp İle İlgili Manzumeler

Trablusgarp’ın İtalyanlarca işgali *Beyânü’l Hak* cephesinde büyük bir tepki yaratmıştır. Gazetede yer alan manzumelerde “vahşi” İtalya’nın düşmanlığı ve alçaklığı öne çıkmaktadır.

¹¹ Bu konuda bkz. M. Faik, “Mektup, Medrese”, *Beyânü’l-Hak* 6/152, s.2708, Ahmet Necati, “Cürümden Sükût İştirak-i Cürümdür”, *Beyânü’l -Hak* 6/153, s.2721.

¹² *Beyânü’l Hak*, 5/130, s.2347.

¹³ Bkz. M. Şükrü, “Dilsüz Manzaralar Karşısında” *Beyânü’l Hak*, 7/173 s.3044.

¹⁴ Bkz. Sadık Hulusi, “İslamiyet Medeniyettir ve Necat Ümid-i İslamiyette ” *Beyânü’l Hak*, 7/145 s.2587.

¹⁵ Bkz. M. Safvet “Hak, Vazife” *Beyânü’l Hak*, 6/175 s.3071.

Beyânü'l Hak'ta Trablusgarp ile ilgili ilk manzume gazetenin 135. sayısında karşımıza çıkmaktadır. Esad Rıza imzalı manzume Trablusgarp işgalinde İtalya “vahşi bir katil” olarak nitelendirilerek Türklerin hafife alınmaması gerektiğinin altı çizilmektedir. “Bir Hitab-ı Osmanî” başlıklı bu manzume “*mef‘ülü/fâ‘ilâtü/mefâ‘ilü/fâ‘ilün*” vezniyle kaleme alınmış 13 beyitten oluşmaktadır.

Bir Hitab-ı Osmanî?

Dâ'imâ mağlûb, dâ'imâ münhezim İtalyanlara:

Hiç ummadın ey kelb-i 'akûr dehme-i Türkü;
Eslâfımızın nâmını beyhûde mi sandın?

Susduk diye birdenbire ey kâtil-i vahşî!
Osmanlıları ezmeyi pek sâde mi sandın?

Dünyâyı tutan sayyit bülend-i 'uzmâyı;
Bir nâle-i gam, nevha-i pâşîde mi sandın?

Biz istemedik kan dökerek vahşeti yoksa:
'Âlemde 'aceb kendini yek-dâne mi sandın?

Âmâl-i terakkî ile yorgun, çalışan bir
Cengâveri harb etmeye şermende mi sandın?

Ey kanlı köpek, ey yed-i vahşî-i mezâlim;
Sen Türkleri bir kuvvet-i fersûde mi sandın?

Bed-tıynet olan sen gibi zâlimlere karşı,
Müslimleri sen 'âciz ü lertzende mi sandın?

Osmanlı dil-âverleri bir şân u zaferdir,
Arslan olan 'Urbanı da bir bende mi sandın?

Hiç yokdu hesâbında bu mızraklı 'Arablar;
Etrâf uyuyor, kendini âsûde mi sandın?

Bingâzi ile Derne'yi aldım diyerekden;
Sen zâtını bir hâzık-ı dendâne mi sandın?

Aldın Habeşistân'ı Trablus gibi evvel;
Sen tâli'-i menhûsunu tâbende mi sandın?

Mağlûb olarak şimdi kızardı kara vechin,
Sen ordunu bir safder-i nâdîde mi sandın?

Kahr ol ve mü'ebbed geberip kahr olacaksın;
İslâmların Allah'mı[*] gurg-zâde mi sandın?

[*]: İsmi Rûmûsî olan bir veled gayr-ı meşrû‘ sokağa atılmış bir kurt tarafından irdâ‘ edilerek sonunda Roma Devletini teşkil ile vücuda getirmiştir. Romalılar bu gurg-zâdeyi vefâtında İlâhlar mertebesinde is‘âd ile tapınmışlardır. ¹⁶

İtalya’ya “köpek” olarak seslenilen manzumede İslâm’ın İtalya’ya muzaffer olacağı fikri beyan edilmektedir. İtalya’nın Trablusgarp’ta ummadığı bir direniş ile karşılaşması manzumede “fersude sanılan Türk’ün kuvveti ve hesaba katılmayan mızraklı Araplar” ifadeleriyle karşılık bulur. İtalya’nın Trablusgarp işgaline Osmanlı Devleti hazırlıksız yakalanmıştır. İtalya’nın bölgeyi işgal edeceği ihtimalini hiç düşünmeyen Osmanlı Devleti, İtalya’nın 29 Eylül 1911’de verdiği 24 saatlik notaya gayet yumuşak bir dille cevap vermiştir. İtalya’nın 30 Eylül 1911’de Trablusgarp’ı bombalamasını büyük bir şaşkınlıkla izleyen Osmanlı hükûmet kabinesi İtalya ile diyalog geliştirme yolları aramıştır. Bu durumu Nurdan İpek Şeber şu ifadelerle aktarır: “30 Eylül tarihinde hükümetin hâlâ kesin bir politikası yoktur. Kesin olarak karar verilen şey, anlaşma arayışı için oluşturulacak heyetin programı tayin edilinceye kadar İstanbul ve diğer vilayetlerde asayiş ve emniyetin sağlanmasıdır.”¹⁷

Manzumede Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu bu durum “Âmâl-i terakkî ile yorgun, çalışan bir cengâver” ifadeleriyle aktarılmıştır. Manzume İtalya’ya “kahrol” bedduasıyla son bulmuştur.

Gazetede yer alan manzumelerden bir diğeri Müderris Bolvadinli Yusufzade Ahmed Vehbi’ye aittir. Gazetenin 145. sayısında yer alan bu manzume “Bir Hasbihâl” başlığını taşır. *Beyânü’l Hak*’ın 2590. sayfasında başlayan manzumenin devamı gazetede ki basım hatasından ötürü 2600. sayfasında görülmektedir. Manzume, “*mefâ’ilün/mefâ’ilün/mefâ’ilün/mefâ’ilün*” vezni ile kaleme alınmış 21 beyitten oluşmaktadır. Manzume, dönemin insanların içinde bulunduğu durumdan ve Trablusgarp’ta yaşananlardan duyulan üzüntüyü aktarır:

Bir Hasbihâl

Hüdâvendin celâl ismi zuhûr etti ‘ibâd üzre
‘Alâmâtı inip hayvân ü eşcâr ü cemâd üzre

Değişdi devre-i devrân huzûr-ı ‘âlemi bozdu
Kalır mı neh felek evzâ‘ı her dem bir murâd üzre

Kitâl eyler benî-âdem sığışmazlar bu dünyâda
Olur dâ‘im beşer ‘unsurları gûn u fesâd üzre

Cihâmî i‘tidâlından çıkarmışdır İtalyanlar
Semavât u zemin meftûr iken vezn ü sedâd üzre

O vahşiler alıp kuvvet denizdeki filosundan
‘Arab iklimini bombardıman etdi ‘inâd üzre

Temeddünden mu‘arrâdır o kavm-i bî-hayâ alçak
Dimâ‘-ı ehl-i îmânı akıtdı izdiyâd üzre

¹⁶ *Beyânü’l Hak*, 6/135 s.2440.

¹⁷ Şeber 2011, s.239.

Atıldı Makedonya, Der-sa'âdet hattına bomba
Diyâr-ı Âl-i Osmânda belâya iştîdâd üzre

Husûsâ Rus diler Bahr-ı siyâh boğazını açsın
Açılrsa bu, kalır cân-ı hilâfet gird-bâd üzre

Ne oldu Mısr'a girmişdi muvakkat İngiliz ceypi
Müdebbirdir arâzisinde hâlâ infirâd üzre

Girid Osmanlı mahrus-ı bilâdından sayılmışken
Düvel beyninde ol gayrâyı kaldılar mezâd üzre

Giridin bağı yanmışdır devâsı gayr-ı kâbildir
Ecânib gasb u zabt etmiş o 'arzı i'tiyâd üzre

Kanı Bosna'yla Hersek biz Avusturya'ya kapdırdık
Dem-â-dem mülkümüzden ecnebi fekk-i bilâd üzre

Cidâl esbâbını ihzâr edip Rus şimdi İran'la
Anın beldânını yağmaya meyyâl ittîrâd üzre

Mukaddes ülkemiz etrâfını a'dâ muhîd olmuş
Ma'âzallâh kılsınlar bu İslâmı kesâd üzre

Ziyâ u Pertev-i Kur'ânı itfâ etmek isteyenler
Anın ahkâmı bâkî ta kıyamet imtidâd üzre

Bu mesrûdâtım elbet 'âlem-i İslâma 'ibretdir
Ümîdim cümle Osmanlı olurlar ittihâd üzre

Bırakıp şahsa dâ'ir kıl ü kalî firkalar cidden
'Umûmun nef'ini zikr eylesinler ictihâd üzre

Donanma-yı hümayûnlar çoğalıp rû-yı deryâda
Vatan nâmûsunu ikmâle eylesinler cihâd üzre

Du'â et Hazret-i Yezdân'a Vehbî her seher şöyle
Yürütsün Hak umûr-ı müslimîni insidâd üzre

Mücehhez ordular ihrâc edip Osmanlı ağyara
Çıkarsınlar zafer bayrağını seb'-i şîdâd üzre

Kuvâ-yı bahr ü berri cem' edip Mevlâ bu devletde
Cihângirlik nasîb etsin Hudâ Sultân Reşâd üzre¹⁸

¹⁸ *Beyânü'l Hak*, 6/145 s.2590-2600.

Trablusgarp'ın kaybına dair endişenin okunduğu manzumede, Avrupa'nın emperyalist yüzüne de değinilmiştir. İngiltere'nin Mısır, Rusya'nın İran ve denizler üzerinde hak sahibi olma isteklerinin yanında Avusturya'ya kaptırılan Bosna ve Hersek ile kaybedilmiş Girit'ten duyulan acı da manzumede yer almıştır. İtalya'nın Trablusgarp'ı işgalinde donanmasına güvendiğinin altı çizilerek Osmanlı Devleti'nin bu noktada yetersizliğine de dikkat çekilmiştir. Osmanlı Devleti'nin donanma yetersizliği Trablusgarp işgalinden çok önce de gündeme gelmiş ve donanma için yardım toplanılması *Beyânü'l Hak* gazetesindeki birçok yazıda¹⁹ da dile getirilmiştir. Manzumede Trablusgarp'ın işgali İslâm'a yapılan bir saldırı olarak değerlendirilmiştir. Manzume Trablusgarp'ın kurtuluşu için dua ve temennilerle sona ermektedir.

Beyânü'l Hak'ın 146. sayısında yine Bolvadinde Müderris Yusufzade Ahmed Vehbi'ye ait manzume yer almaktadır. Manzume “*fe‘ilâtün/fe‘ilâtün/fe‘ilâtün/fe‘ilün*” vezniyle yazılmış 27 beyitlik bir kasidedir. İtalyanların Trablusgarp işgalini ele alan manzumede İtalyanlara karşı Türk ve Arapların gösterdiği direniş övülmüş, donanmanın önemine vurgu yapılmıştır. Gazete münderecatında “Bir Kaside” başlığıyla yer alan manzume gazetede başlıksız olarak görülmektedir.

Başlıksız (Kaside)

Ne ‘aceb hikmet-i ef‘âl-ı Hudâ-yı deyyân
Beşerin aklına sığmaz edemez çün ikân

Müslimîn üzre musallat kılıyor a‘dâyı
Râz-ı pinhânını bilmez hükemâ-yı ezmân

Cüz’-i pâk-ı vatânı levs ediyor İtalyan
Türlü vahşetler edip anda o vahşi hayvân

Yerlilerden pîr ü bernâ demeyip katl etti
Kıldı gûyâ o mübârek yeri bir kabristân

¹⁹ Osmanlı’da donanmanın yetersizliği Trablusgarp meselesinden çok önce gazetede yerini almıştır. Hac, zekat ve kurban bedellerinin donanma ianesine bağışlanması gerektiğinin söylenmesi birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Gazetenin 44. sayısında (24 Ocak 1910, Hicri: 12 Muharrem 1328, Rumi: 11 Kanunisanı 1325) başlayan donanmaya yardım edilmesi hususu; gazetenin 91. sayısına (2 Ocak 1911, H. 1 Muharrem 1329, R. 20 Kanunievvel 1326) kadar devam etmiş ve burada yapılan yardımların hac, zekat ve kurban farzlarının yerine geçip geçmeyeceği konusu tartışılmıştır. Gazetenin 132. sayısında (23 Ekim 1911, H. 29 Şevval 1329, R. 10 Teşrinievvel 1327) tekrar görülen donanma yardımları meselesi bu defa donanma yetersizliğinin Trablusgarp’ın kaybedilmesinden duyulan endişeyle kaleme alınmış ve bu durum gazetenin 151. sayısında da (25 Mart 1912 Hicri: 6 Rebiülahir 1330, Rumi: 12 Mart 1328) ele alınmıştır. Bu konuda bkz. “İ‘âne-i Milliye” *Beyânü'l Hak*, 2/44, s. 966; “Bir Hakikatin İzahı” *Beyânü'l Hak*, 4/84, s. 1595; El-Hak Bi'l-İttiba Ehak, *Beyânü'l Hak*, 4/86 s. 1629; “Hamiyet Maskesi Altında Neler Savruluyor?”, *Beyânü'l Hak*, 4/87 s. 1646, “Kurbanlar Hakkında Fetvahane-i Celilenin Beyannamesidir” *Beyânü'l Hak*, 4/88 s. 1658; Donanma İanesi Zekât Yerine Geçer mi?” *Beyânü'l Hak*, 4/88, s. 1658; “Donanmamızı Yapalım Dinimizi Yıkmalıyım”, *Beyânü'l Hak*, 4/88 ,s. 1669; “Kaş Yapayım Derken Göz Çıkarmamalı” *Beyânü'l Hak*, 4/88 , s. 1672; “Şeyhülislam Efendi Hazretlerine Açık Mektup” *Beyânü'l Hak*, 4/88 s. 1675; “Bir Millet Nasıl Muzmahil Olur?” *Beyânü'l Hak*, 4/88, s. 1684; “Kurban Meselesine Dair” *Beyânü'l Hak*, 4/89, s. 1687; “Kurban Paraları ve Donanma İanesi”, *Beyânü'l Hak*, 4/91, s.1710; Muhafaza-i Namus ve “Haysiyet Bahriyemizin Kuvvetli Olmasına Vabestedir”, *Beyânü'l Hak*, 6/132, s. 2378; “Hep İhtirasat: Vazifemizi Bilmiyoruz” *Beyânü'l Hak*, 6/151, s. 2686.

Dîn-i İslâm'a tasaddîdir onun tasmimi
Dest-i zulmünde şehîd oldu nisâ' ü sıbyân

Kurşuna dizdi bütün zümre-i 'umyânı bile
Gelmedi dehre bunun misli şekâvet-'unvân

Kucağında çocuğuyla anasın öldürdü
Böyle cür'etlere kâ'il mi olur bir insân

Dokunur gayret-i Kahrâr'a cinâyeti anın
Tîğ-i 'udvâna hedef kavm-i Habîb-i Rahmân

Görmemezden geliyor fâci'ayı Avrupa
Medeniyetleri icâbı mıdır ya vicdân

Kendimiz merhemi tertîb edelim yaramıza
Gayrıdan umma meded nâsırımızdır Yezdân

Bir avuç 'askerimiz harb ediyor a'dâya
İnzimâm etdi ona gerçi gazanfer 'Arabân

Yaşasın ta be-kıyâmet şeref-i Türk ü 'Arab
Cân-siperâne gazâ eylediler ol şîrân

Ya zafer ya ki şehâdet diye mukdimlerdir
Yed-i a'dâda esâretten ölümdür şâyân

Öyle şiddetle hücûm eylediler düşmâna kim
Koydular cânlarını reh-i vatanda kurbân

Saff-ı heycâda olan cümle guzât-ı İslâm
Rûh Peygâmbere-i zîşânı ederler ferhân

Mürdegân sanmayınız nehc-i Hudâ katlasın
Zindedirler olarak nâ'il-i rûh u reyhan

Dâ'imâ Rabbimin eltâfi ile mesrûrlar
Devr eder onların etrâfını hûr u gilmân

Ey cenânında olan zerrece nûr-ı îmân
Vatan imdâdına koş olmadan evvel vîrân

Fikr-i 'ulviyyeti perverde eder Osmanlı
Kılıyor cünd-i İtalyanı bu kuvvet lertzân

Savlet ettikde ekâbirde mücâhidlerimiz
Der-'akab sâhil-i bahri tutuyor dâr-ı emân

Güvenir kuvve-i bahriyyesine kelb-i ‘akûr
Adalar bahrine ceng etmeğe şimdi pûyân

Za‘f-ı bahriyyemiz oldu bu şu‘ûnun sebebi
Bu uğurda veriniz malınızı ey ihvân

Beden ü mal ile ilân ediniz şânınızı
Darbe vurmak istiyorlar bize ehl-i tuğyân

Demidir kükreyin ey şîr-i jiyân-ı millet
Sizi böyle gün için kıldı müheyyâ Sübhân

‘Arz eder dergeh-i bâlâna du‘â-yı Vehbî
Bâb-ı lütfunda kabûl et talebin ey Mennân

Düşmen-i dîne muzaffer kıla İslamı Hudâ
Kahr u tenkîl ede a‘dâyı Hudâvend-i cihân

Mustafâ hürmeti ya Rab bizi mansûr et
Dil-i gam-perver-i sultâna surûr et ihsân²⁰

Trablusgarp’ta İtalyan’ın kadın ve çocukları öldürdüğü, gençleri kurşuna dizdiği hatta kucağında bebeğiyle birlikte bir annenin öldürüldüğünün aktarımıyla başlanan manzumede İtalya’nın bu vahşetine seyirci kalan Avrupa’nın medeniliği sorgulanmıştır. Trablusgarp işgaline hazırlıksız yakalanıldığı için “*Bir avuç ‘askerimiz harb ediyor a‘dâya*” mısraıyla verildiği manzumede Arapların yardıma koştuğuna dikkat çekilerek Türk ve Arap askerleri övülmüştür.

“Bir Hasbihâl” başlıklı manzumede olduğu gibi bu manzumede de İtalya’nın donanmasına güvendiği ve Osmanlı donanmasının yetersizliğine işaret edilmiştir. Burada donanmaya yardımın gerekliliğinin altı çizilerek Müslümanların “beden ve malları” ile bu savaşa iştirak etmeleri gerektiği ifade edilmiş ve cihat vurgusu yapılmıştır. Manzumede Trablusgarp’ın kaybedileceği endişesi de okunmaktadır. Manzumenin sonunda Trablusgarp’ın kaybedilmesi durumunda Allah’ın İtalya’yı “kahr u tenkil” etmesi dileği yer almaktadır.

Gazetenin 152. sayısında “Vatan Marşı, İtalya’nın Taaruzuna Karşı” başlıklı manzume Ayıntablı Abbas Lutfi imzasını taşımaktadır. Manzume, “*fe‘ilâtün/fe‘ilâtün/fe‘ilâtün/fe‘ilün*” vezniyle yazılmış 8 dizeli 3 bentten oluşan bir terci-benddir. Manzumede İtalyanların izlediği kirli siyaset edebî bir üslupla dile getirilmiştir.

Vatan Marşı, İtalya’nın Taaruzuna Karşı

Kesilip pîr-i siyâset yine Bismarkcasına
Etdi haksızlığı düşmen ‘alenî hakcasına
Güvenip kuvvetine, zırhlısına, akçesine
Bindi “icrâ-yı tenezzüh” diye zevrakcesine!
Hep mühimmâtını sevk etdi muvaffakcasına

²⁰ Beyânü’l Hak 6/146 s.2615.

Afrika çölleri zabt için ahmakcasına
 Vatana göz diken a'dâmızın alçakcasına
 Kesilir gülleleri hâ'in-i mutlakcasına

Emr-i âsân görünüp çeşmine te'mîn-i zafer
 Harbi i'lân ile bahren ederek seyr ü sefer
 Afrika sahilini etmek için zîr ü zeber
 Pek cesîm toplar ile, dökdü İtalya leşger
 Sahile girdi, fakat dâhile etdikce güzer
 Yoluna sed çekiyor şanlı Arabla, 'asker
 Vatana göz diken a'dâmızın alçakcasına
 Kesilir gülleleri hâ'in-i mutlakcasına

Gördü kuvvetle husûl-i emeli bî- imkân
 Hod-be-hod eyledi ilhâk-ı cenûbu i'lân
 Vatanın cüz'ünü vermek; ne mezellet, ne ziyân
 Buna râzı mı olur? Sâhib-i rûh u vicdân
 Cân verip gitme, zelîlen yaşamaktan âsân
 Düşünür nokta-i ma'râzayı 'asker, 'urbân
 Vatana göz diken a'dâmızın alçakcasına
 Kesilir gülleleri hâ'in-i mutlakcasına²¹

Manzumede İtalya'nın Trablusgarp'ı kendisine hak görerek işgal etmesi sert bir üslupla eleştirilmiştir. İtalya'nın yaptığını hiçbir "ruh ve vicdanın" kabul etmeyeceği ifade edilerek İtalya "alçak" olarak nitelendirilmiştir. Burada İtalya işgaline direnen Arap askerler övülürken, "zırlısına, akçesine" güvenen İtalya'nın işgalinin son bulacağı inancı okunur.

"Cihâd-ı Mukaddese İcâbet" başlığıyla *Beyânü'l Hak*'ın 153. sayısında yine Trablusgarp ile ilgili bir manzume yer almaktadır. 'Ayıntablı 'Abbâs Lutfî imzasını taşıyan manzume "*mefâ'ilün/fe'ilâtün/mefâ'ilün/fe'ilün*" vezniyle yazılmış 19 beyitlik bir mesnevidir. Manzumede İtalyanların Trablusgarp işgaline karşı halk cihada davet edilmektedir:

Cihâd-ı Mukaddese İcâbet

Levâzım-ı seferi gizli eyleyip itmâm
 İtalya alçağı i'lân-ı harbe etdi kıyâm

Sevâhili topa tutdu büyük sefâ'in ile
 Metîn olaydı o bir uğraşırda hâ'in ile

Olup sevâhile dâhil o zümre-i haşerât
 Hediyye-i medeniyyet mi? Saçdılar heyhât!.

²¹ *Beyânü'l Hak* 6/152 s.2710.

Yapıldı bî-güneh efrâda öyle bir vahşet
Eder bu gün beşeriyet o tıynet la‘net

Ne vahşiyâne gidiş: intikâm alır düşmen
Çoluk çocuk, ‘aceze, nisve-i muhaddereden

Duyuldu bâdiyelerde sadâ-yı istimdâd,
Dehân-ı belde-nişînden kopan acı feryâd

Bütün kabâ’ile şeyhü’l-meşâyih-i ‘urbân
Serî‘ân etdi cihâd-ı mukaddesi i‘lân

Kabâ’ilin revîşi, tıbkı evliyâ gidişi
Muvâfik oldu kitâb u hadîse her işi

Tilâvet eyleyerek harbe dâ’ir âyâtı
Tedârik eylediler ceng için mühimmâtı

Cihâdı emr ediyor âyet-i Kerîme bize
Olur behîst-i berîn muntazır şehîdimize

Silâhı elde edip erce, şîrizcesine
Gazâya ‘azm edelim cennete gidercesine

Vatan muhabbeti sevkiyle etmeyip ârâm
Akın akın koşarak hep ketâ’ib-i İslâm

İcâbet eylediler bâ-kemâl-i şevk u tarab
Birikdi sahne-i harbe mücâhidîn-i ‘Arab

Dilinde her birinin “lâ ilâhe illallah”
Elinde süngü, tüfengi, dilinde havfu’llah

Guzât-ı Hayber ü Bedr ü Huneyni andırıyor
Hücûmu her birinin, düşmeni usandırıyor

Fedâ-yı rûh ediyor gâzi-i hamiyetgâr
Ne Haydârâne büyüklük! Hayâtı istihkâr

Şehîden ölmeyi tercîh edip hayâta guzât
'Adûyu mahv ediyorlar, ölü mü böyle zevât?

Lisânda nâmı kalır, ihtirâmı dillerde
Nasîb olur ebediyet şehîd olan merde

Bütün ümidler, ümid-i muvafakiyettir
'Adûya karşı büyük bir muzafferiyettir.²²

Manzumenin başında İtalya'nın Trablusgarp halkına yaptığı "vahşiyâne" muamele ele alınmıştır. İtalya'nın Trablusgarp'taki vahşeti insanların yardım feryatlarıyla derinleştirilmiştir. Kendini medeni olarak atfeden İtalya'nın bu manzumede medeniliği sorgulanmıştır. Bu manzumede "Bir Hasbihâl" manzumesinde olduğu gibi cihat çağrısı vardır. Buradaki cihat çağrısı doğrudan ifade edilmiştir. Bu da akıllara İtalya'nın Trablusgarp'ta ilerleyişini hızlandırdığını ve Trablusgarp'ta umutların söndüğü fikrini getirirse de manzumede "Guzât-ı Hayber ü Bedr ü Huneyni andırıyor/Hücûmu her birinin, düşmeni usandırıyor" mısralarıyla bu umudun sönmediği ve Trablusgarp'ta halkın İtalya'ya muzaffer olacağına dair inancın varlığını koruduğu görülmektedir.

Gazetedeki manzumeler Trablusgarp'ın İtalyanlarca işgalini "alçakça ve haince" bir istila olarak değerlendirmektedir. Manzumelerde dikkat çekici taraf, gazetedeki Trablusgarp ile ilgili yazılarda da öne çıktığı gibi İtalya'nın kendisini medeni olarak atfetmesine karşı medeniyetten uzak bir vahşi olduğu vurgusudur.

Sonuç

İtalya, Trablusgarp üzerinde evvelden kendisini hak sahibi olarak görmüş ve Trablusgarp'ı almak için bahaneler üreterek 28 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne bir nota vermiştir. Notanın hemen ertesi günü Trablusgarp'ı işgal eden İtalya, orayı hemen alabileceğini düşünmüştür. İtalya'nın düşündüğünden daha uzun süren Trablusgarp Savaşı'nda, Müslüman halk İtalya'ya karşı çetin ve kahramanca mücadele vermiştir. Beklemediği bir direnişle karşılaşan İtalya, Trablusgarp'ta büyük kıyımlara imza atmıştır.

II. Meşrutiyet'in yarattığı özgürlük ortamından doğan ve İslami çizgisiyle dikkatleri üzerine çeken *Beyânü'l Hak* gazetesi döneminin siyasi ve sosyal güncel olaylarına da kayıtsız

²² *Beyânü'l Hak* 6/153 s.2726.

kalmamıştır. Trablusgarp'ın İtalyanlarca işgaline uzunca yer veren gazete, işgal öncesinde İtalya'nın Trablusgarp'taki faaliyetleriyle başlayarak, İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne verdiği nota yazıları, bu yazılara Osmanlı'nın verdiği cevap, gazete muharrirlerinin işgal üzerine değerlendirme ve yorum yazıları, Trablusgarp'a dair mektuplar, telgraflar ve Trablusgarp halkı için toplanan iane listeleri gazetede genişçe yer bulmuştur. Bunların yanında gazetede Trablusgarp işgali, edebî manzumelerde de ele alınmıştır.

Gazete muharrirleri yazılarında İtalya'nın Trablusgarp halkına yaptıkları zulmü kaleme alarak İtalya'yı “alçak ve zalim” olarak nitelendirmişlerdir. Yazıların hemen hepsinde öne çıkan husus Avrupa'nın, özeldede ise İtalya'nın medeniyet maskesini takan birer “vahşi” olduğu fikri ve asıl medeniyetin İslâm Medeniyeti olduğu ifadesidir. Burada altı çizilen diğer bir nokta İtalya'nın Trablusgarp işgali ile İslam'a saldırdığı düşüncesidir.

Beyânü'l Hak'ta Trablusgarp'a dair beş manzume bulunmaktadır. Bu manzumelerde de Müslüman halkın kahramanlığı ve Trablusgarp'ın işgalden kurtarılacağına dair inanç okunmaktadır. Bunun yanında manzumelerde gazetede yazılarda olduğu gibi İtalya'nın “alçaklığı, zalimliği ve vahşiliği” ele alınarak İtalya'nın medeniliği sorgulanmıştır. Manzumelerde toplarını, Müslüman halkın üzerine yağdıran İtalya'nın insanlık dışı tavırlarına karşılık göğsünü siper eden Müslüman halk övülmüştür.

Kaside, mesnevi ve terci-i bend nazım türlerinin kullanıldığı manzumelerde Esad Rıza, Bolvadinli Yusufzade Ahmet Vehbi, ‘Ayıntablı Abbas Lûtfî, imzaları görülmektedir. Müderris şairlerin manzumelerindeki ortak noktalardan biri de Müslüman halkın Trablusgarp'ı İtalya'ya bırakmayacağına olan inançtır. Bu yönüyle manzumelerde cihat çağrısı da dikkat çekmektedir. Burada İtalya'nın Trablusgarp ile İslam'a saldırdığı, bu işgalin “haçın hilale galip gelme mücadelesi” olarak değerlendirildiği görülür.

Sonuç olarak İslamî bakış açısıyla öne çıkan *Beyânü'l Hak* gazetesindeki Trablusgarp'a dair manzumelerin tarihi gerçeklikle paralellik gösterdiğini ve Trablusgarp işgaline yaklaşımında ümmet eksenli bir tavır sergilediğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

1.Arşiv Kaynakları

BOA. DH. MKT.1300/74-1-1

2.Araştırma-İnceleme Eserleri

Alandağlı, Murat (2020). “Beyânü'l Hak Gazetesi Örneğinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Basının Politik Gündem Yaratma ve Sürdürmedeki Etkinliği” *Social Sciences Research Journal (SSRJ)*, Volume 9, Issue 4, Page 109-122.

Ayhan, Halis “Cemiyet-i İlmîyye-i İslâmiyye”, *DİA*. C. VII, s. 332.

Şeber, Nurdan İpek (2011). “Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Volume 38, Issue 38, s. 239.

Şıvgın, Hale (1989). *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları: Ankara.

3. Basılı Kaynaklar

- “ Bir Hitab-ı Osmanî”, *Beyânü'l Hak*, 6/135, s. 2440.
- “Avrupa Medeniyeti Yüzünden Maskeyi Kaldırdı” *Beyânü'l-Hak* 5/130, s. 2355.
- “Başlıksız (Kaside)” *Beyânü'l Hak*, 6/146, s.2615.
- “Beyânname”, *Beyânü'l-Hak* 5/129, s. 2326.
- “Beyânü'l Hak'ın Mesleği”, *Beyânü'l-Hak*, 1/1, s.3.
- “Bir Hakikatin İzahı” *Beyânü'l Hak*, 4/84, s. 1595.
- “Bir Hasbihâl”, *Beyânü'l Hak*, 6/145, s. 2590-2600.
- “Bir Millet Nasıl Muzmahil Olur?” *Beyânü'l Hak*, 4/88, s. 1684.
- “Cihâd-ı Mukaddese İcâbet”, (*Beyânü'l Hak*, 6/153, s. 2726.
- “Cürümden Sükût İştirak-ı Cürümdür”, *Beyânü'l -Hak* 6/153, s. 2721.
- “Donanma İnesi Zekât Yerine Geçer mi?” *Beyânü'l Hak*, 4/88, s. 1658.
- “Donanmamızı Yapalım Dinimizi Yıkamayalım”, *Beyânü'l Hak*, 4/88, s. 1669.
- “Hamiyet Maskesi Altında Neler Savruluyor?”, *Beyânü'l Hak*, 4/87, s. 1646.
- “Hep İhtirasat: Vazifemizi Bilmiyoruz” *Beyânü'l Hak*, 6/151, s. 2686.
- “Hilafet-i İslamiye ve Âlem-i İslam” *Beyânü'l Hak*, 5/133, s. 2401.
- “İ'âne-i Milliye” *Beyânü'l Hak*, 2/44, s. 966.
- “Kaş Yapayım Derken Göz Çıkarmamalı” *Beyânü'l Hak*, 4/88, s. 1672.
- “Kurban Meselesine Dair” *Beyânü'l Hak*, 4/89, s. 1687.
- “Kurban Paraları ve Donanma İnesi”, *Beyânü'l Hak*, 4/91, s. 1710.
- “Kurbanlar Hakkında Fetvahane-i Celilenin Beyannamesidir” *Beyânü'l Hak*, 4/88, s. 1658.
- “Mısırlıların Ulvi Bir Sözü”, *Beyânü'l Hak*, 5/130, s. 2347.
- “Muhafaza-i Namus ve Haysiyet Bahriyemizin Kuvvetli Olmasına Vabestedir”, *Beyânü'l Hak*, 6/132, s. 2378.
- “Şeyhülislam Efendi Hazretlerine Açık Mektup” *Beyânü'l Hak*, 4/88, s. 1675.
- “Trablusgarp” *Beyânü'l-Hak* 5/126, s. 279.
- “Vatan Marşı, İtalya'nın Taarruzuna Karşı” *Beyânü'l Hak*, 6/152, s. 2710
- El-Hak Bi'l-İttiba Ehak, *Beyânü'l Hak*, 4/86, s. 1629.
- M.Faik, “Mektup, Medrese”, *Beyânü'l-Hak* 6/152, s.2708.
- M. Safvet, “Hak, Vazife” *Beyânü'l Hak*, 6/175, s. 3071.
- M. Şükrü, “Dilsûz Manzaralar Karşısında” *Beyânü'l Hak*, 7/173, s. 3044.

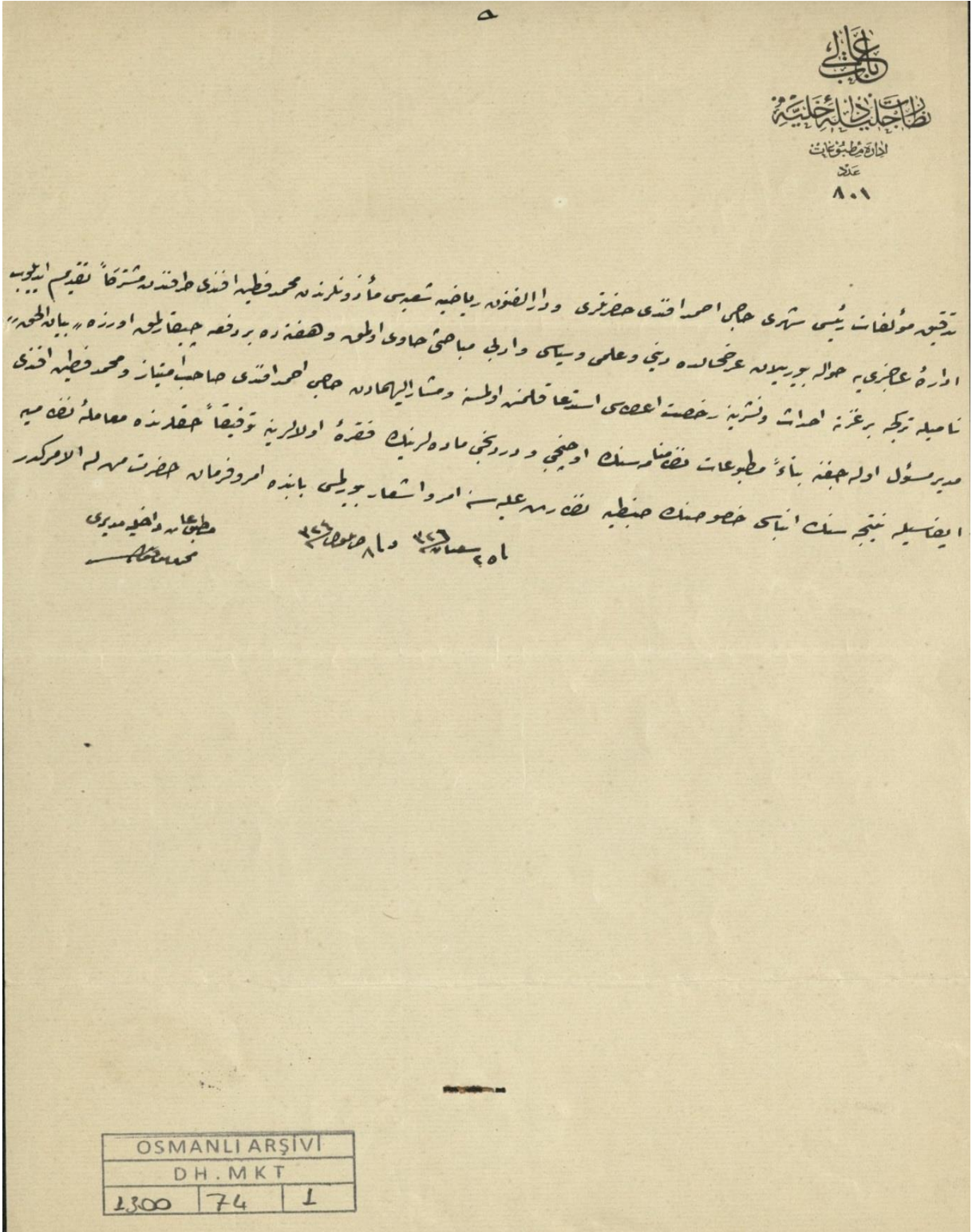
Mehmet Fatin, “Cemiyetimiz” *Beyânü’l-Hak*, 1/1, s. 2.

Sadık Hulusi, “İslamiyet Medeniyettir ve Necat Ümid-i İslamiyette ” *Beyânü’l Hak*, 7/145, s. 2587.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

EK:

Belge : Şehri Hacı Ahmet ve Mehmet Fatın Efendi'nin "Beyânü'l-Hak " isimli Türkçe bir Gazete çıkarmak için müracaatları, (BOA. DH. MKT.1300/74-1)